

- професіоналізм членів міждисциплінарної команди;
- пріоритет інтересів дитини з особливими освітніми потребами і добровільність отримання послуг;
- активна участь дитини з особливими освітніми потребами в міждисциплінарному веденні випадку і розвиток особистісного потенціалу;
- ефективний обмін інформацією щодо ведення випадку;
- індивідуальна відповідальність фахівця та оцінка якості та ефективності міждисциплінарної допомоги у «веденні випадку».

Список літературних джерел:

1. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / за ред. Т. Лормана, Дж. Деппелер, Д. Харві. Київ, 2010.
2. Кобильченко В.В. Теоретичні основи психолого-педагогічного супроводу молодших школярів з порушеннями зору: монографія. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2017.
3. Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти /Наказ Міністерства освіти і науки України, м. Київ, №609 від 08.06.2018 р.

Засенко В.В.,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
радник директора ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

ОСВІТА ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ МИРУ І ВІЙНИ

Проблема забезпечення якісного і ефективного психолого-педагогічного супроводу осіб з особливими потребами, безсумнівно, є

визначальною у здобутті ними будь-якого рівня освіти. Адже саме ця найвразливіша і найнезахищеніша категорія громадян нашої держави потребує найбільшої уваги і допомоги у всіх видах своєї діяльності і на будь-якому етапі життєвого шляху.

Незважаючи на кризові явища в суспільному та духовному розвитку, в Україні вживається всіх необхідних заходів не лише для того, аби зберегти набутий досвід спеціальної освіти, а й примножити його, виробити сучасні технології корекційно-компенсаторної роботи з цією категорією дітей, створити умови для реалізації їхнього права на вибір типу навчального закладу та змісту і форм освіти. На сьогодні в результаті глибокого науково-теоретичного аналізу та експериментальних досліджень отримано теоретично і практично значущі матеріали щодо своєрідності психічного розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку, особливостей та закономірностей процесу засвоєння ними навчального матеріалу. Обґрунтовано і визначено психолого-педагогічні аспекти порушень розвитку, розладів інтелекту, мотиваційних і регуляційних компонентів, що потребують диференційованого змісту, методик навчання, засобів педагогічної корекції. Особлива увага акцентується на педагогічному вивченні дітей з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю, розробленні методик діагностики наочності у ранньому віці.

Результати експериментальних досліджень покладено в основу концептуальних засад теорії спеціальної педагогіки і психології та удосконалення педагогічної практики, зокрема, в розроблення таких нормативів як:

- «Концепція реабілітації дітей-інвалідів» - «Концепція спеціальної освіти осіб з фізичними та психічними вадами в Україні на найближчі роки та перспективу»;
- «Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом»;
- «Концепція державного стандарту освіти дітей з особливими потребами»;

- «Концепція жестової мови» та ін.

Принципово важливим було окреслення і розв'язання низки специфічних завдань, зумовлених особливостями розвитку зазначеної категорії дітей, що вкрай важливо з точки зору забезпечення особистісного підходу до їх навчання.

Провідна ідея сучасних підходів до навчання і психолого-педагогічного супроводу – орієнтація на ефективне використання збережених функцій, здатних взяти на себе компенсаторно-корекційне навантаження та забезпечити цілеспрямований розвиток психічних процесів, що обумовлюють рівень опанування знань, умінь, навичок і відповідну освіченість дитини, її інтеграцію в суспільство.

Слід зазначити, що однією з найскладніших, найвідповідальніших ділянок роботи науковців є оновлення змісту освіти і методичного забезпечення психологопедагогічного супроводу на українознавчій основі, його апробація та впровадження в сучасну педагогічну практику. В цьому контексті, на основі аналізу попереднього досвіду конструювання змісту освіти осіб з особливими потребами, урахування досягнень спеціальної педагогіки і психології та вимог нормативних документів науковцями Інституту спеціальної педагогіки і психології ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, як єдиної в державі наукової установи, покликаної не лише проводити фундаментальні і прикладні дослідження, але й на цій основі здійснювати навчально-методичне забезпечення галузі освіти осіб з особливими потребами, розроблено низку навчальних програм і підручників для всіх типів спеціальних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів та інклюзивних закладів освіти, опубліковано понад 2000 науково-методичних праць. Зокрема, науково обґрунтовано та розроблено зміст корекційно-попереджувального і розвивального навчання дітей з особливими освітніми потребами; доведено необхідність побудови нової парадигми здобуття ними освіти на засадах гуманізації, фундаменталізації, соціокультурної інтеграції та ін. Це, так би мовити, стисла характеристика окремих підходів щодо стану

та подальшої розбудови системи психолого-педагогічного супроводу означеної категорії осіб у процесі їх навчання.

Принципово важливим є забезпечення означеного супроводу дітей з особливими потребами дошкільного віку. Саме дошкільна ланка, а для дітей значеної категорії – це дошкільні заклади освіти компенсуючого типу, спеціальні групи в дошкільних закладах освіти і дошкільні відділення при спеціальних закладах освіти, потребує уваги і забезпечення відповідним супроводом кожної дитини. Загалом в цій освітній ланці останнім часом накопичилася низка проблем, котрі мають як загальнодержавне, так і локальне коріння. Скажімо, за 5 років мережа дошкільних закладів скоротилася ще на 15%, а кількість дітей у них – на 10%. Особливо скрутне становище у сільській місцевості, де під час реформування аграрного сектору значно потерпіла соціальна сфера (3 тис. ЗДО, що з різних причин не працюють 2,5 тисячі – сільські). Через це щорічно втрачається до 10% ЗДО, при тому, що будівництво нових дитячих садків у сільській місцевості ведеться вкрай повільно.

Слід зазначити, що нині все організаційно-методичне забезпечення психолого-педагогічного супроводу відбувається і базується на основі компетентнісного підходу, який покликаний забезпечувати індивідуалізацію навчання і має подолати прірву між освітою і вимогами життя. Компетентнісно спрямована освіта осіб з особливими потребами може стати стрижневою інноваційною домінантою сучасної модернізації за рахунок внесення фрагментів соціальних практик в освіту й активне залучення педагогів, громадськості до визначення ключових компетенцій.

Орієнтація на формулу Нової української школи (НУШ) передбачає впровадження компетентнісного підходу. Відповідно до концепції НУШ у програмах з кожного предмету детально зазначені компетентності, якими необхідно оволодіти на кінець навчання на кожному етапі навчання, розроблено низку методичних порад для вчителів щодо допомоги учням з

особливими освітніми потребами в оволодінні відповідними компетентностями та щодо їх оцінювання.

Принципово важливим стало розроблення нового покоління навчальних і корекційних програм, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, що суттєво оновило зміст освіти, психолого-педагогічного і корекційно-розвивального супроводів, а також дало змогу відстежувати «прогрес» таких школярів та моніторити рівень засвоєння ними знань, планувати відповідну роботу.

Принагідно зауважити, що при розв'язанні цих завдань у системі інклюзивного навчання одна з провідних ролей належить психологічній службі кожного конкретного закладу освіти, яка здійснює психолого-педагогічний супровід усіх учасників освітнього процесу: дітей та дорослих (фахівців різних напрямів, батьків, адміністрації) і є комплексною системою різнобічної, динамічної, корекційної і розвивальної допомоги відповідно до вікових та індивідуальних потреб дітей.

Слід зазначити, що загалом будь-які освітні проблеми найгостріше проявляються в умовах кризових ситуацій, які мають місце останнім часом. Зокрема, складним випробуванням для повноцінного функціонування галузі освіти осіб з особливими потребами стала епідеміологічна ситуація в країні, що пов'язано із запровадженням дистанційного навчання означеної категорії учнів, специфікою надання їм корекційно-розвивальної допомоги та психолого-педагогічного супроводу загалом.

З огляду на сказане, науковцями Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України започатковано розроблення цілісної і апробованої системи, надання психологічної допомоги родинам дітей з особливими потребами в умовах кризових ситуацій. Запропонована система психологічної допомоги з одного боку максимально забезпечує родини дітей з особливими потребами від стресів і потрясінь, викликаних кризовими ситуаціями, а з іншого – сприяє активній участі

батьків у процесі навчання, виховання і розвитку дітей в умовах сім'ї навіть за складних кризових ситуацій.

І вкрай важка ситуація склалася у зв'язку з війною. Введення в Україні воєнного стану позначається на всіх сферах людського життя. Особливих змін зазнає освітня галузь, зокрема дітей з особливими освітніми потребами. Чимало закладів, у яких навчалися такі діти, не працюють, деякі — приймають тимчасово переміщених осіб, організують освітній процес дистанційно, консультують батьків тощо. Є заклади, які працюють у звичному режимі.

В умовах воєнного стану зазнала змін й організація роботи з кадрами, зокрема підвищення кваліфікації, інформаційна та методична підтримка педагогів.

У стані війни, перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина з ООП позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах.

Оскільки ці діти мають обмежені можливості швидко реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища, важливо запроваджувати у навчальний процес кроки підтримки, які допоможуть мінімізувати наслідки психологічної травми.

В умовах воєнного стану освіта має швидко відповідати на виклики часу. У цих обставинах школа може стати своєрідним осередком, що об'єднуватиме учнів та вчителів як громади, так і дітей та педагогів, які вимушені були покинути свої домівки. У багатьох регіонах це вже сталося і школи перетворилися на осередки для надання гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам, де також приймають вимушено переміщених дітей.

Разом з тим роль школи під час війни значно більша, ніж освітня. Спілкування дітей між собою допоможе їм відволіктися від трагічних подій, а дітям-переселенцям дасть змогу легше адаптуватися до нових умов життя, доєднатися до спільноти, поспілкуватися.

Певним чином підсумовуючи вищесказане, видається за доцільне акцентувати увагу на окремих позиціях і проблемних ситуаціях, що потребують нагального вирішення.

Насамперед, це – дотримання в умовах будь-яких кризових ситуацій принципу найкращих інтересів дітей з особливими потребами та застосування комплексного підходу з метою забезпечення їхнього права на виховання в сім'ї, права на охорону здоров'я, доступ до якісних освітніх і соціальних послуг, а також розроблення і навчально-методичне забезпечення альтернативних до стаціонарних інституціональних форм їх навчання, виховання і реабілітації.

Це питання не з легких і швидкоплинних. Адже йдеться як про підготовку і перепідготовку психолого-педагогічних працівників для роботи з дітьми саме в таких умовах, так і про розроблення механізмів і конкретних методик психолого-педагогічного і корекційно-розвивального їхнього супроводу.

Тож, для досягнення цієї стратегічної цілі необхідно вирішити цілу низку конкретних питань. Йдеться про:

- соціально-педагогічний патронат, що забезпечує взаємодію навчальних закладів, сім'ї і суспільства у навчанні дітей з особливими освітніми потребами в умовах кризових ситуацій;

- розроблення та застосування психодіагностичного інструментарію та корекційно-розвивальних програму роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, які, зазвичай, потребують адаптації і модифікації відповідно до індивідуальних особливостей дитини, в умовах дистанційного навчання;

- удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів для роботи в умовах війни та ін.

Цілком очевидно, що, з одного боку, втілення цих заходів потребує спільності зусиль держави, дотичних міністерств, науковців, громадських організацій, педагогів і батьків, а з іншого – воно наблизить освітні вимоги до загальноприйнятих міжнародних стандартів і забезпечить можливість всім дітям з особливими освітніми потребами здобувати бажаний рівень підготовки.

Список літературних джерел:

1. Zasenka V. (2022). Moderní aspekty vědy: XVI. Díl mezinárodní kolektivní monografie. Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. str. 277-309/.

<http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/monography-16.pdf>

2. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки : методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, І.М. Біла ... Г. П. Лазос ; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : Логос. – 232 с.

3. Засенко В.В., Прохоренко Л.І. Нова українська школа – стратегія розвитку освіти дітей з особливими потребами / В.Засенко, Л.Прохоренко // NaukaEdukacjaWychowanieIPraca. – Warszawa-Siedlce. – 2018. – С. 149-158.

4. Концепція розвитку інклюзивної освіти: проект» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/>.

5. Norman D. Models of Human Memory. – N. Y. : Academic Press, 1990. – P. 10-32.